

**TÜRKİYE EKONOMİSİNİN
MERKEZ-ÇEVRE İLİŞKİSİ VE
REKABETÇİ YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Prof. Dr. Erol KATIRCIOĞLU

İstanbul Bilgi Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Görevlisi

•••

Türk ekonomisinin genel yapısına ilişkin farklı bir çerçeveden bakmak, ve oradan da aslında sizlerin uzmanlık konusu olan “rekabetle” ilgili olarak bu analiz neler ima ediyor bunun üzerine konuşmak istiyorum. Hatırladığım kadarıyla yıllar önce, tam yılını hatırlamıyorum, yine bu salonda yine bir Perşembe Konferansı’nda bir konuşma yapmıştım. O günkü konuşmamın konusu yine yanlış hatırlamıyorsam genel olarak "Ekonomide Güç" kavramıydı. Bu konuda konuşmaya çalışmıştım. Çünkü, bu konunun, bir anlamda iktisat okullarında okutulan iktisadın çok önemli bir eksikliği olduğunu düşündüğüm bir konuydu. O zamanlar iktisadi aktörlerin davranışlarını belirleyen en önemli faktörlerden bir tanesinin esasında “güç arayışı” olduğu kanaatine sahiptim. Tabi ki “ekonomide güç”, aslında iktisat teorisinin pek hoşlanmadığı bir konudur. Yani iktisadi düşünce tarihi içinden baktığımızda iktisatçılar, iktisadi aktörlerin güç elde etmeleri meselesini (hemen hemen hepsi) analizlerinin dışında tutmayı tercih etmişlerdir. Örneğin neoklasik iktisat öyle bir piyasa mekanizması tanımlamıştır ki bu piyasa tanımı içinde “güç” ancak arızı bir şey olarak düşünülebilir bir kavram olarak gündeme gelmiştir. Yani çok kısaca hatırlatayım. Tam rekabet piyasası denilen piyasada (inanılanın aksine) esas itibarıyla rekabet yoktur. Çünkü tam rekabet piyasasının temel varsayımlarını hatırlarsanız çok sayıda firma olacak, ürünler homojen olacak, bilgi serbest olacak, isteyen istediği bilgiyi elde edebilecek ve piyasalara giriş çıkış serbest olacak. Şimdi böyle bir ekonomik ortamı hayal etmek esasında iktisadi aktörlerin hiçbir zaman, bir güce sahip olmadıklarını hayal etmek demektir. Çünkü bu şu demektir: Güç elde edilebilse bile, bir dönem, bir sebeple, çok uzun süre devam ettirilemeyecektir. Çünkü o gücün ima ettiği yüksek karlılığa, dışarıdaki diğer firmalar, mutlaka meydan okuyacaklardır ve giriş- çıkışlar serbest olduğu için de yüksek karlılık, yani ekonomik “güç” devam ettirilemeyecektir.

Sonuç olarak iktisat anlayışı diyebilirim ki çok uzun yıllar yani 1930'lu yıllardan itibaren bu konu etrafında eleştiriler olmuşsa da bu eleştiriler uzun yıllar etkin olamamıştır. Yani bu “eksik rekabet” teorilerinden söz ediyorum. Eksik rekabet konusunda çeşitli teoriler ortaya atılmışsa da baskın bir iktisat anlayışı haline gelememiştir ve ne yazık ki makro iktisat bunun ancak son yıllarda farkına varmıştır. Bütün “makro iktisat” uzun bir zamandan beri piyasaların tam rekabet koşullarında çalıştığı varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Bütün o bildiğimiz para politikaları maliye politikaları vs. böyle bir zeminde düşünülmüştür.

Doğrusunu isterseniz gücün iktisat teorisinin dışına çıkarılmış olması tam da başılamamıştır. Çünkü ne derler pencereden attığınız güç kavramı bu sefer bacadan girmiştir ve şu anda da bence bu mesele iktisadın en önemli sorunlarından bir tanesidir. Burada oyun teorisinden bahsetmek lazım. Oyun teorisi bir anlamda bu güç ilişkilerini analiz etmeye çalışan bir çerçeve sunmakla birlikte onun da sınırlarının olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla demek istediğim şu ki bir ekonomik bünyeyi anlamak için sadece o bünyeden ortaya çıkmış birtakım değişkenlere bakarak karar vermeniz mümkün değildir ya da öyle karar verirseniz o zaman ekonominin gerçeğini de tam olarak anlamış olamazsınız diye düşünüyorum. Bunun için de bir başka gözlükle o rakamlara biçimini veren aslında ekonomik bünyedeki güç arayışlarına bakmak lazımdır.

Güç arayışları esas itibarıyla ikili bir işlev görür. Bir yanı ile daha güçlü olana karşı bir meydan okumadır. Dolayısıyla da bir değişimi ima eder. Ama öte yandan güç arayışı aynı zamanda gücün sahipleri açısından onun korunması anlamına yani statüko anlamına da gelir. Bu söylediklerimin birincisi açıktır ki daha “rekabetçi” bir dinamik ima eder, ikincisi ise tam aksine “anti rekabetçi” bir dinamik ima eder. Şimdi bunları bir ekonomide çeşitli zamanlarda farklı endüstrilerde veya aynı endüstrilerde farklı zamanlardan görebilirsiniz. Yani aslında sözünü ettiğim belki Schumpeter’in yaklaşımının başka bir ifadesi. Yani değişim esas itibarıyla güç arayışının bir parçası olarak söz konusu olur. Değişime karşı direnç ise aslında, gücü muhafaza etmeye ilişkin yaklaşımın sonucunda oluşur. Dolayısıyla da gerçek ekonomiler aslında istikrarlı değildir. Yani denge, gerçek ekonomileri anlamak için iyi bir kavram değildir. “Denge dışı”lık esas itibarıyla dikkat etmemiz gereken kavramdır. Çünkü toplumsal dinamik oradan anlaşılabilir.

Şimdi sizler gibi bizler de yani benim ilgi alanım olan sanayi iktisadi ile uğraşan insanları kastediyorum fiilen bu işi yapan insanlarız. Bizlerin bakışı aslında istatistiklerin ötesine geçebilmeyi ve toplumun dip akıntılarında nelerin olduğuna bakmayı gerektiriyor diye düşünüyorum. Şimdi biz onları sezemezsek, yeterince algılayamazsak yapacağımız değerlendirmeleri yanlış yapmış oluruz. Dolayısıyla da bir ekonomik bünyenin ne düzeyde bir rekabetçi yapıya sahip

olduğu bizim mesela yoğunlaşma endeksleriyle anlayacağımız bir konu değildir. Onlar önemli işaretler verirler tabii ki. Ama yalnızca onlarla yetinmek yetmez diye düşünüyorum.

Hele hele Türk ekonomisi gibi enteresan yani enteresan derken başka ekonomilerden belli ölçülerde farklılığı olan ama farklı olduğu halde, bu farklılığı çok konuşulmayan bir ekonomide işler daha da zordur. Türk iktisatçıları, özellikle makro iktisatçılar zaten bu konularla hiç ilgili değildir. Onlar genellikle daha ziyade fiyatlar genel düzeyi nasıl geliyor, faizler nasıl değişiyor, yatırımlar bundan nasıl etkileniyor gibi konularla ilgilidirler. Onlar da biliyorlar ki sonuç olarak bütün makro değişkenlerin değişimleri aslında mikro firma davranışlarındaki değişimlerle ilgilidir. Dolayısıyla da kanaatimce makro iktisatçıları, krizle birlikte iflas etmiş işverenler gibi görüyorum. Çünkü gerçekten de yıllarca bize mesela Merkez Bankasının bağımsızlığından söz etmişlerdi şimdi bakıyoruz, merkez bankaları ekonomiye müdahale ediyorlar, teoriye- tırnak içinde söylüyorum- uymayan bir biçimde. Dolayısıyla da Türkiye'deki iktisadın mikro bazı çok gelişmiş değildir çok fazla bilmiyoruz aslında. Neyi bilmiyoruz? Firmalar dünyasını ve o firmalar dünyasının zaman içinde nasıl değiştiğini bilmiyoruz.

Ben size bugün bu çerçevede bir hikaye anlatmış olacağım. Hikaye derken olumsuz anlamda söylemiyorum bunu. Yani, Türk ekonomisinin benim penceremden nasıl görüldüğüne ilişkin bir senaryoyu anlatacağım sizlere. Bu senaryoyla ilgili bazı kanıtlarım da var. Bazı istatistikler kullanacağım ve onları beş altı slaytta sizlerle paylaşacağım. Ve oradan giderek Türk ekonomisiyle ilgili olarak farklı bir pencereden bakmanın yararlı olduğunu göreceğiz, sonuçta belki de sizleri ikna etmiş olacağım.

Bunu yaparken farklı bir kavramsal bir çerçeve kullanacağım. Ondan da çok kısa bahsedeyim. Kullanacağım çerçeve “merkez-çevre” kavramsallaştırması. Başlarken Merkez-çevre kavramsallaştırması ile ilgili olarak birkaç şey söyleyeyim. Bu kavram aslında daha çok sosyologların kullandığı bir kavram. Kalkınma iktisatçıları da bunu uzun zaman kullandılar. Fakat ben biraz daha farklı bir anlamda kullanıyorum. Şöyle ki kalkınma iktisatçıları genel olarak ekonomiye geleneksel ve modern sektörler bağlamında bakıyorlar. Bu da çok doğal çünkü sonuç olarak kapitalist bir üretim tarzına geçilmiş olmakla birlikte tarımsal üretim hemen hemen bütün toplumlarda hala var. Hele hele gelişmekte olan ülkeler bağlamında baktığımızda çok daha feodal bağlantılar içinde var. Dolayısıyla da böyle bir ekonomiye merkez ve çevre perspektifi bağlamında yani geleneksel sektörler (ki bunun içine daha çok tarım, el sanatları ve zanaatkarlık

giriyor) ile modern sektörler (ki daha çok sanayi ve hizmet üretimi gibi alanları kapsıyor) arasındaki ilişkilerle bakmak genel yaklaşım.

Fakat 1960'lı yıllarda bir Amerikan iktisatçısı, Robert Averitte yeni bir çerçeve önerdi. Bu çerçeve aslında daha sonraki yıllarda çok kullanılmadı. Son zamanlarda literatürde görmeye başladım. O da bu modern sektörün içinde bir merkez ve çevre düalizmini konuşmak. Dolayısıyla da modern sektör yani modern üretim yapan yani pazar için üretim yapan ulusal veya uluslararası pazarı için üretim yapan ücretli emek kullanan vs. bildiğimiz bir üretim tarzının aslında kendi içinde ikili bir yapı taşıdığını söylüyor. Averitte modern ekonomilerin bu ikili yapısının içinde bir merkezin olduğuna dikkatleri çekiyor. Bu merkez büyük firmaları kapsıyor. Büyük firmaların özellikle çok iyi örgütlenmiş olmaları, ileri geri bağlantılarını çok iyi yapmış olmaları, uluslararası piyasalara düşünerek üretim yapmış olmaları gibi özellikleri var. Çevrede ise, daha küçük boyda firmalar var ve genellikle bunlar çoğu zaman merkezdeki firmalar ile taşeron ilişkisi içindeler. Averitte bu kesimdeki firmalara “sabit muhalefet” adı veriyor. Hem bir yandan merkezdeki firmalara sadık ama, bir yönden de muhalif. Mesela ekonomi gelişirken büyükler bundan yararlanırken küçükler de yani çevre firmaları da bundan bir yarar sağlıyorlar. Dolayısıyla da buradaki ilişki bir sadakat ilişkisi şeklinde oluşuyor. Kriz zamanlarında ise büyük firmalar krizleri daha çok küçük firmaların üzerine basarak atlattıkları için onları zor durumda bırakan, onları piyasa dışına itmekle sonuçlanacak davranışlar içine girebiliyorlar ki o zaman da bunların büyüklerle muhalif bir ilişki içine girmeleri söz konusu olabiliyor.

Şimdi bu kavramsallaştırma çerçevesinde Türkiye'nin genel olarak ekonomisine anlamada özel olarak da sanayisini anlamada yararlı olacağını düşündüğüm bir yaklaşım olarak diyorum ki Türkiye ekonomisinde “çifte düalistik” bir yapı var Yani aslında bir yanda geleneksel sektörler ve, modern sektörler var. Ama öte yandan modern sektörün içinde bir başka düalizm var. O da az önce ifade ettiğim gibi modern kesimin içindeki merkez ve çevre firmaları arasındaki düalizm. Bunların Türkiye'de nasıl biçimlendiğine, oluştuğuna bakarak bir çerçeve geliştirmek mümkün diye düşünüyorum. Tabii ki ben geleneksel ve modern sektör ayrımı yani birinci düalizm ile ilgili birşey söylemeyeceğim. Belki şöyle bir cümle yeterli olur. Türkiye'de başından beri böyle bir geleneksel-modern biçiminde bir düalizm vardır. Hâla da devam etmektedir. Geleneksel olarak da hükümetler bu düalizme ancak popülizmle, siyasi bir kavram olarak kullanıyorum bunu yani popülist bir anlayışla yaklaşırlar. Bu popülist politikaların, teşvik ve korumacı politikalar olarak ima ettikleri maliyetler var tabii ki ama bunlara şimdi burada girmek istemiyorum. Ben daha çok modern sektör içindeki merkez ve çevre firma farklılaşması üzerine birkaç şey söyleyeceğim.

Bir kere bizdeki merkez yani, bizim ekonomimize baktığımızda çok büyük firmaların oluşturduğu bir merkez alan görüyoruz. Bir de daha çok küçük firmaların oluşturduğu bir alan . Yani böyle bir ikili yapı bizde de var. Şimdi bu ikili yapının bazı özellikleri var ki mesela Amerika'daki ikili yapıdan daha farklı,. Yani bizdeki firmaların da boyları itibariyle büyük,, ihracatı düşünerek üretim yapan, organizasyon yapıları gelişmiş, ileri geri bağlantıları olan vs. bütün bu özellikleri var ama, bir önemli özellikleri daha var ki Türkiye ekonomisini karşılaştırmalı olarak farklı kılıyor. -Şimdi azalmış olmakla birlikte, merkezdeki büyük firma gruplarının kendi bankalarının olması. Kendi bankalarının olma özelliği, yani onların bir tür çok çeşitli alanlarda üretim yapan firmalar, yani conglomer özelliklerinin ötesinde banka sahibi olmaları özellikle Türkiye gibi sermaye kısıtının ciddi boyutlarda olduğu bir ülkede çok özel bir önem kazandırıyor diye düşünüyorum. Bu özelliğin bence özellikle çevrenin sıkıştırılması veya çevrenin gelişmesi bakımından önemli bir faktör olarak işlev gördüğünü düşünüyorum.

Birkaç not daha şöyle söyleyeyim. 1960ların ithal ikamesi politikaları aslında bu merkez firmalar yarattı. Çünkü 1960ların ithal ikamesi politikaları Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde yalpalamış bir ekonomide bir yandan devletin koruma kalkanları ile bir yandan da ciddi teşviklerle aile şirketi olarak bildiğimiz bu firmaları ürettiler. İthal ikamesinin gereği ve zorunluluğu olarak dış rekabetten korunan bir ekonomik ortamda merkezin bu büyük firmaları teşviklerle büyütülmüş, geliştirilmiş firmalardır. Türkiye'nin 1980lere kadar getirdiği bu yapı esasında bu politikaların ürettiği bir yapıdır ve , kabul etmek gerekir ki 1980lere gelindiğinde bu yapı da belli bir sanayileşmeyi gerçekleştirmiştir. Ama göreceli olarak baktığımızda yani dünyadaki yeri itibariyle Türkiye ekonomisinin geldiği yere baktığımızda çok yetersiz ve dünya trendlerine de aykırı bir özellikte olduklarını görmek gerek.

1980li yılların 24 Ocak Kararları ile ihracata dönük büyüme politikalarının uygulanmaya başlamış olması merkez firmalarının aksine çevre firmalarının daha çok oluşmasına ve güçlenmesinde sebep olmuştur. Hatırlayacaksınız 1980lerde uygulanan politikaların birçok özellikleri vardır. Bunlardan bir tanesi, gümrük duvarlarının indirilmesidir. Hükümet ciddi bir şekilde kotaları kaldırmıştır. Gümrük duvarlarını da ciddi bir şekilde azaltmıştır. Bunun yanısıra ihracata büyük teşvikler verilmiştir. Bunun yanısıra KOBİ destekleri artırılmıştır. Sanayi siteleri oluşturulmuştur. Bu süreç kanaatimce ekonominin merkezi etrafında güçsüz ve çelimsiz bir çevreyi daha güçlü bir çevre olgusuna ve tabi ki daha güçsüz bir merkez ilişkisine doğru dönüştürmüştür.

1990'lara geldiğimizde bu merkezle çevre arasında uygulanan politikalar sonucu oluşmuş olan güç arayışları bir gerilim ilişkisine dönüşmüştür. Şunu demek istiyorum: Merkez ve çevre arasında zaman zaman uyumlu ilişkiler varken şimdi artık iplerin gerildiği neredeyse birbirlerine düşmanca bakan grupların oluştuğunu ya da gruplar demeyelim ama, en azından çevre firmalarına karşı öyle bakışlar sahip olan çevre firmalarının olduğunu biliyoruz o dönemde. Şimdi bunun oluşumunda herşeyden önemlisi bu banka meselesi demin söylediğim gibi. Çünkü küçük çevre firmaları esas itibariyle çevre firması olarak kalsın diye kurulmuyorlar. Onlarda büyümek istiyorlar. Fakat büyümenin kaynakları ki-finans imkanları demektir- bunlar açık değil niye açık değil? Çünkü büyük firmalar, firma grupları yani merkezdeki firma grupları zaten kendi bankaları ile büyük ölçüde tasarrufları mevduat olarak kendilerine çekebiliyorlardı ve kendi yatırımlarını finanse edebiliyorlardı. Farklı faiz oranlarından. Bu aslında zaman zaman 94'te 98'de ve en son 2001'de yaşadığımız krizlerin de benim anladığım kadarı ile en önemli sebeplerinden biriydi. Çünkü merkezin sahip olduğu, bu imkan kendi gücünü konsolide etmek amacı taşısa da esas itibariyle daha küçük şirketlerin iflas etmeleri ile sonuçlanan gelişmelerle ilişkili hale geliyor. Dolayısıyla da bunun günlük hayatımıza yansıyan biçimi yine en azından benim yaşımda olanlar hatırlayacaktır. Anadolu'nun çok çeşitli yerlerinde kurulmuş olan sanayi ve işadamları dernekleri, yani SİAD'lar ki bunlar aslında o sırada TÜSİAD'tan kopuk olarak örgütlenmişlerdi. SİAD'ların bu ayrı örgütlenme ihtiyaçları aslında karşılaştıkları finans sorunlarını aşmak içindi. Bu durum da onları siyasete etki etmeye çalışmak zorunda bıraktı.

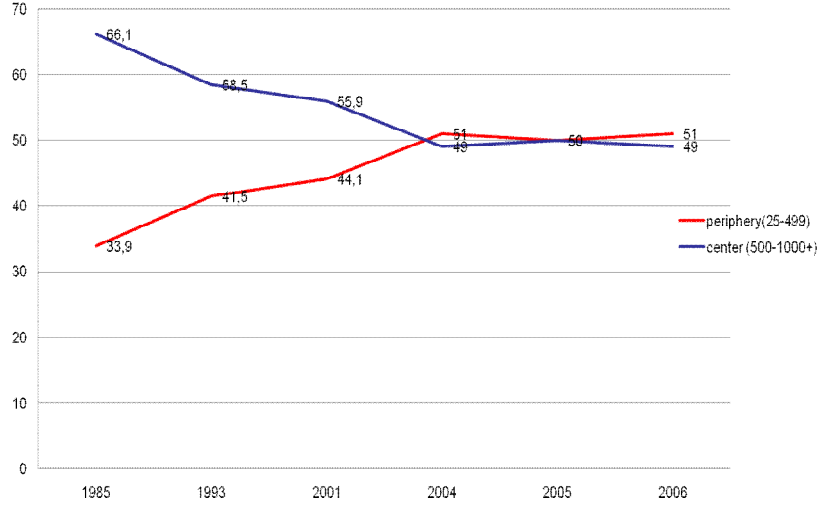
Diyebilirim ki o dönemde, hatırlayanlar beni teyit edeceklerdir dünyanın her yerinde KOBİ konusu konuşuluyordu. Bunun şimdi bu konuşmada üzerinde durmayacağım küreselleşmeyle bağlantılı başka bir sebepleri var. Onu arka planda tutuyorum ama bu özel yapı KOBİ dünyasının dünyada olmadık biçimde siyasallaşması ile sonuçlanmıştır. Yani bu firmalar esas itibariyle siyaset ile ilişkili hâle gelmek zorunda hissetmişlerdir kendilerini çünkü devlet kaynaklarına bir damar açabilmek ancak böyle mümkün olabilmıştır. Sonuç olarak bu yapı 1990'lara geldiğimizde demin ifade ettiğim gibi, bir gerilim ilişkisine dönüştü. 95 yılı idi yanılmıyorsam, Gümrük Birliği kararı alınması söz konusu oldu ve 96 yılı itibariyle Gümrük Birliğine girileceği Türkiye'de konuşulmaya başlandı. O sırada, TÜSİAD gibi kuruluşların verdikleri demeçlerde, mesela, şunu dediklerini çok iyi hatırlıyorum. Örneğin TÜSİAD'ın önemli insanlarından biri olan Rahmi Koç, o günlerde “Biz Koç Topluluğu olarak Gümrük Birliği'nden herhangi bir sıkıntı çekeceğimizi düşünmüyoruz. Hazırlıktaız. Biz daha çok yan sanayimizin kötü duruma düşeceğini düşünerek üzülüyoruz” gibi demeçler veriyorlardı. Oysa aynı tarihlerde yan sanayinin temsilcileri olan SİAD'ların temsilcileri ise “Gümrük Birliği kararı bizi hiçbir şekilde etkilemez. Biz çok rahatız” diyorlardı.

Nitekim kimse, bu süreci durduramadı ve Gümrük Birliği kararı alındı. Zaten rekabet yasamız da bir anlamda bu kararla birlikte gündeme geldi.

Elimde beş altı tane slayt var. Bu slaytları paylaşacağım sizlerle. Bu slaytlar aslında bu söylediklerime teyit ediyor görünüyorlar. Bunu böyle “görünüyor” diye ifade etmek zorunda hissetmemin sebebi daha araştırılması gereken bir konudan söz ettiğimden dolayı. Veya konuşmamın başında söylediğim gibi, benim senaryomun en azından destekleyicileri olduklarını ama yani evet, bu budur diyeceğimiz veriler değil. Mesela ilk göstereceğim slayt sanayide yaratılan katma değerın paylaşımı ile ilgili. Tabii ekonomiyi sadece sanayi ile ifade etmiş olacağım böylelikle. Ama varolan veriler bizim diğer sektörlerdeki durumu, benzer bir biçimde belirlememize imkan vermiyor. O bakımdan sadece sanayideki katma değerdeki payları itibariyle merkez ve çevrenin nasıl bir güç ilişkisi içinde olduğunu söylüyor. Onun dışında diğer vereceğim veriler istihdam ve ihracat gibi şeyler ama yine sanayi ile ilgili rakamlar olacak bunlar. Mesela bölgesel bazda enerji kullanımı 2000 ve 2006 yıllarında nasıl değişmiş, hangi bölgelerde neler olmuş. Kabaca bize yansıtabilecek olan. Veya banka kredilerinin dağılımı yine benzeri bir gelişmeyi işaret edebileceği bakımdan. Bunları konuşalım daha sonra sorularınız olursa sorularınıza geçeriz diye düşünüyorum.

Bir açıklamada daha bulunayım. Merkezi ve çevreyi nasıl hesapladığım üzerine bir kaç söyleyeyim. Bunlar imalat sanayi verilerinden hesapladığım büyüklükler. Biliyorsunuz TÜİK firma büyüklük dağılımlar veriyor. Çevreyi en az 25 en fazla 499 çalışanı olan firmalardan oluşan bir alan olarak tanımladım. 500’den daha fazla çalışanı olan firmaları da merkez firmaların yer aldığı alan olarak niteledim. Bu ayırım keyfi mi dersiniz, keyfi değil. OECD de bunu kullanıyor. OECD’ye göre büyük firma dediğimiz oluşum 500’den fazla çalışanı olan firma olarak anılıyor. Tabi ki bu tanımlar çok değişti sadece çalışan sayısı itibariyle büyüklük dağılımlarının yanısıra sermaye büyüklükleri vs de katıldı ama bunları gerçekten karşılaştırmalı olarak bir araya getirmek en azından benim için mümkün olmadı. Mesela merkez bankamız da benzeri bir ayırım kullanıyor. Merkez Bankası biliyorsunuz belli bir sample oluşturmuş durumda şirketler dünyasında ve onları yakından izliyor, sanayi sektörlerinde neler oluyor, ihracatları, ithalatları, yatırımları vs inceliyor ve oradaki ayırım da küçük orta boy ayırımı da büyük ölçüde benim benimsediğim ayırma denk düşüyor. Biz mesela şu anda KOBİ’leri 250’den az çalışanı olan firmalar olarak tanımlıyoruz. Ama benim burada ele aldığım analiz biraz daha farklı bir analiz. Bu nedenle de büyüklük sınırını çevre alanı için 500’den az, merkez alanı için 500’den çok biçiminde belirledim.

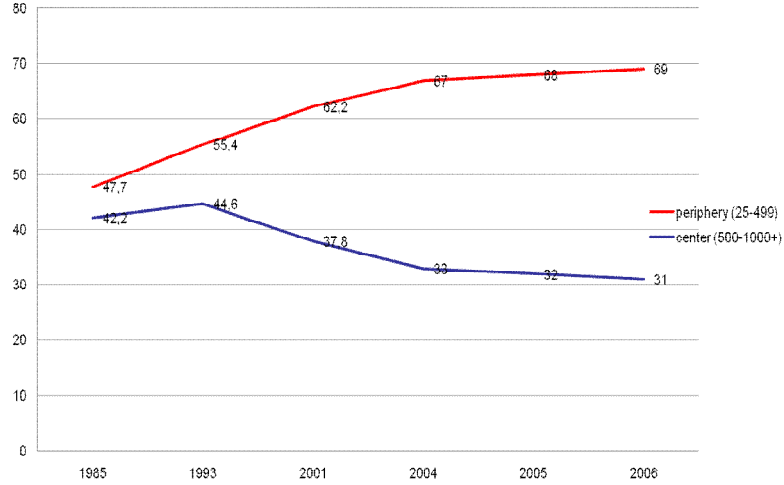
Merkez ve Çevrenin Üretilen Katma Değerdeki Payları

Şimdi bakın burada ilk data katma değer payları ve başlangıç yılı 1985. Kırmızı ile gördüğünüz, çevrenin toplam yaratılan katma değer içindeki payı. Tabi tersi de, yani mavi olan merkezin payını gösteriyor. Gördüğünüz gibi Çevrenin güç arayışları sonucunda yarattığı ekonomik ortam kendi katma değerini büyütürken tabi ki oransal olarak merkezin ağırlığını azaltmıştır. 2000li yıllara bakın 2000’de çevredeki firmaların katma değer içindeki payları % 51’lere varıyor. Sonra tekrar dengeleniyor ve aşağı yukarı %51 ve %49 veya % 50, % 51’e varıyor ki, en son hesapladığım tarih 2006. Şimdi bu grafik ne söylüyor? Konuşmamın başından bu yana anlattığım şeyi ima ediyor mu diye baktığımızda ne görüyoruz? Yıllar itibariyle Türkiye’de ekonominin çevresinde olan firmaların yarattıkları katma değerın göreceli olarak artmakta olduğunu ve bugün Türkiye’de birçok insanın, yabancı kuruluşların sordukları “Türkiye’de neler oluyor?”, “Türkiye ekonomisi nasıl en fazla büyüyen ekonomi oldu?” gibi soruları da cevapladığını düşünüyorum. Çünkü bu grafiğin de açıkça gösterdiği gibi, “çevre”, katma değer payını arttıran bir dinamizm içinde .Yani ekonominin dip akıntılarında güç arayışları bir anlamda, yani çevrenin merkez karşısında güçlenmeye yönelik çabaları gerçekten de bir sonuç vermiş ve görece olarak pozisyonunu artırmıştır.

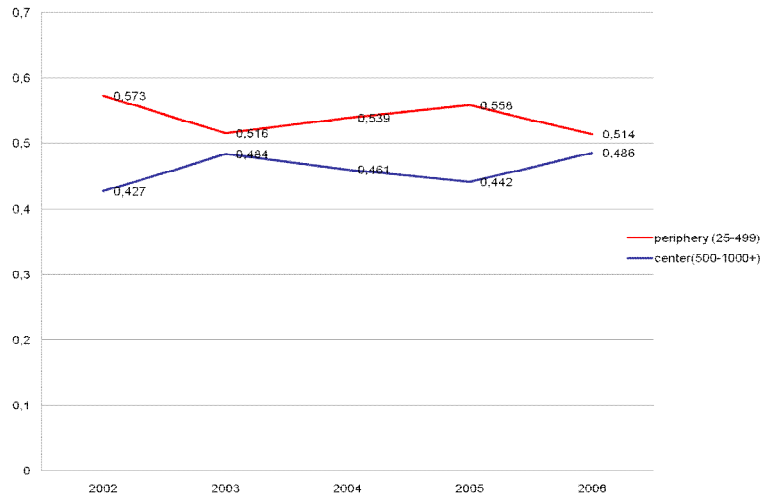

Merkez ve Çevrenin Üretilen İstihdamdaki Payları

Bir diğer grafik, yine kavram itibariyle aynı, istihdamı gösteriyor. 1985’lerde merkezdeki firmalar daha fazla istihdam yaratırken yılları itibariyle çevre firmaları giderek merkeze göre merkezdeki firmalara göre, daha fazla iş yaratıyor. Çevre firmaları daha fazla iş yaratan firmalar olmuş durumda. Kırılma noktası da gördüğünüz gibi 93-94 yılları .

Merkez ve Çevrenin İhracattaki Payları

ELECTRICITY CONSUMPTION IN THE REGIONS

2002-2006	(%)
West Anatolia	1,42
West Marmara	1,18
Central Anatolia	0,43
South East Anatolia	0,37
Middle East Anatolia	0,33
Eagean	0,28
West Black Sea	0,28
East Marmara	0,19
Istanbul	0,19
East Black Sea	0,14
Mediterranean	0,09
North East Anatolia	-0,03

Source: TEDAŞ

South East Anatolia : :Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt
 Middle East Anatolia: : Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari
 Central Anatolia : : Kırıkkale, Aksaray, İğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat

Üçüncü slayt ihracattaki paylar. Çevre yine yüksek. Zaman zaman 2003'te bir yakınlaşma olmuş, sonra tekrar çevrenin performansının arttığını görüyoruz. Daha sonra performansların birbirlerine yaklaştığını görüyoruz

Sonraki slayt 2002-2006 yılları arasındaki elektrik tüketiminin bölgeler bazındaki artışlarını göstermekte. Bu tabloyu şunun için yaptım. Demin verdiğim grafikler esas itibariyle kısmi de olsa ekonominin tümüne ilişkin verilerdi. Şimdi de bu değişimin coğrafi bir boyutu var mı diye bakmak istedim Bunu geçen sene yaptım, şimdi muhtemelen 2007 veya 2008 yılı verileri de yayınlanmıştır. Burada benim dikkatimi çeken Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu diye ayrılıyor yeni ayrıma göre, bu bölgelerde elektrik tüketimi ki bu bölgeler Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt, Malatya, Elazığ gibi şehirlerin kapsandığı bölgelerdir, Batı Anadolu ve Batı Marmara hariç çok daha yüksek bir elektrik tüketimi olmuş. Yani göreceli olarak baktığımızda birçok bölgeye göre bu üç bölgenin elektrik tüketimlerinin hızlı artmış olduğunu görüyoruz. Burada bir iki şey söylemek lazım. Bir tanesi elektrik tabi reel bir veri. Kw/saat olarak kullanımı ifade ediyor. Dolayısıyla da para ile ilişkisi olan bir değer olmadığı için daha nesnel duruyor. Bir zafiyeti bu bölgelerdeki yüksek kayıp kaçak oranlarının kontrolü ile ilgili çabaları yansıtır olabilir.

BANK CREDITS IN THE REGIONS
2000-2006 (%)

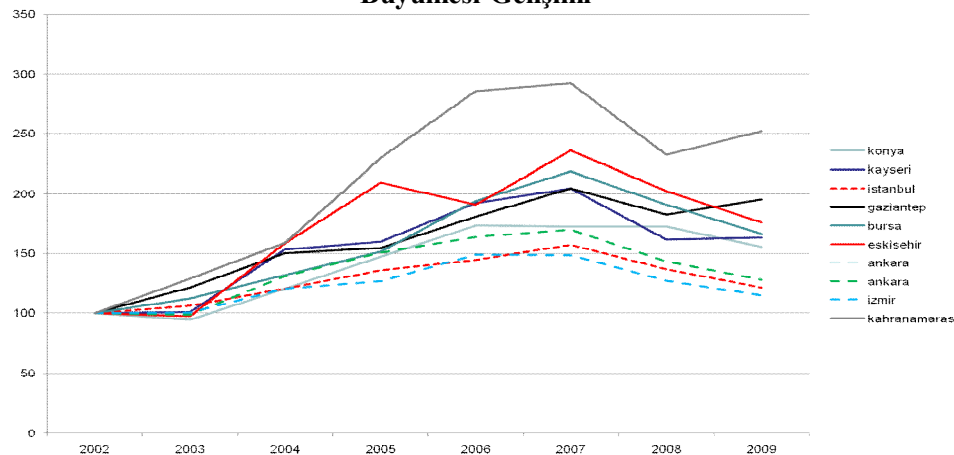
South East Anatolia	3,00
Middle East Anatolia	2,80
West Marmara	2,78
West Black Sea	2,72
Central Anatolia	2,51
Mediterranean	2,25
Egean	1,94
Istanbul	1,77
North East Anatolia	1,77
East Marmara	1,51
West Anatolia	1,00
East Black Sea	-0,06

Kaynak:Türkiye Bankalar Birliği

South East Anatolia : Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt
Middle East Anatolia : Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari
Central Anatolia : Kırıkkale, Aksaray, İçde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat

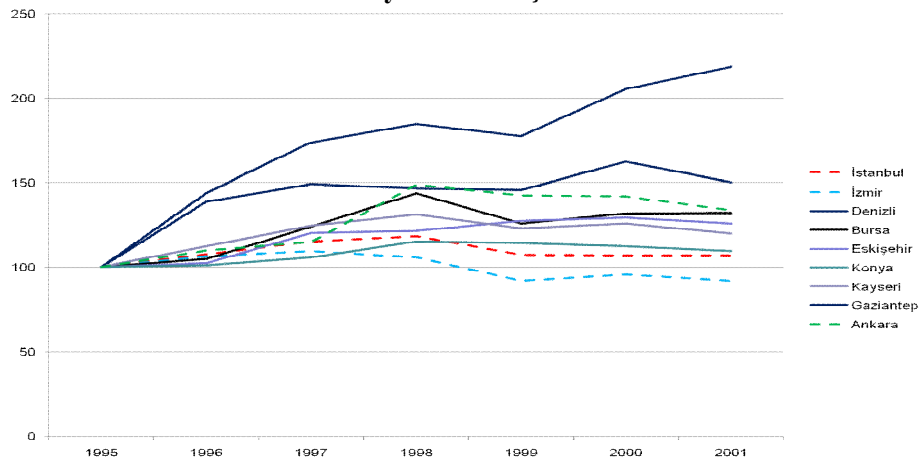
Bir sonraki grafikte banka kredilerinin dağılımı ile ilgili bu tablo var. Yine 2000-2006 yılları arasında. Mesela deminki üç bölgenin banka kredilerindeki sıralamada daha yukarıda olduğunu görüyoruz. Hatta burada sözünü ettiğim bölgeler batıya ait bölgelerin, özellikle en önemlilerin önüne geçmiş durumda Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu dediğimiz bölgeler ki şehirleri aşağıda görüyorsunuz. Merkezi Anadolu'da yine aynı şekilde Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat gibi bölgelerin aslında bu bölgelerde banka kredilerinin kullanımının göreceli olarak birçok bölgeye göre, daha yüksek olarak gerçekleştiğini görüyoruz.

Yüksek Hızla Büyüyen Bazı Şehirlerde Yeni Kurulan Şirketlerin Büyümesi-Gelişimi

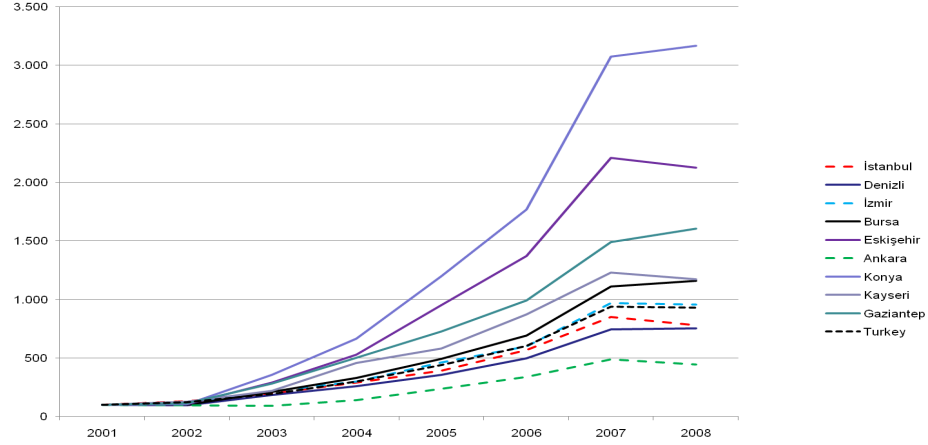
Bu grafiği ise, gördüğünüz gibi, yüksek hızda büyüyen şehirlerde yeni kurulan şirketlerin istatistiklerinden yararlanarak hesapladım. Yine burdan şunu görmek mümkün. Mesela, Konya, Kayseri, Gaziantep gibi şehirlerin Ankara, İstanbul gibi şehirlere göre İzmir'e göre çok daha hızlı şirketleşiyor. Bunlar hızlı büyüyen şehirler zaten biliyoruz bunu. Fakat bu büyümenin arka planında da büyük ölçüde bu şirketleşme sürecinin yattığını görmek mümkün.

Yüksek Hızla Büyüyen Bazı Şehirlerde Üretilen İstihdamın Büyümesi-Gelişimi

Bir başka slayt. Burada da yine hızlı büyüyen şehirlerde istihdamın artışını göreceli olarak görüyoruz. İstanbul, İzmir ve Ankara eğrilerini görebilirsiniz. Onlara göre Konya, Kayseri gibi şehirlerin daha hızla istihdam yarattığını görmek mümkün.

Yüksek Hızla Büyüyen Bazı Şehirlerde Banka Kredilerinin Büyümesi-Gelişimi

Son olarak banka kredilerinin hızla büyüyen şehirler bağlamında nasıl dağıldığına baktığımızda yine hızlı gelişen şehirlerde banka kredisi kullanımının göreceli olarak Türkiye ortalamasının üzerinde oldukları görmek mümkün.

Bu anlatmaya çalıştığım tablo şuna tekabül ediyor bence. Türkiye ekonomisinin değişim dinamikleri aslında büyük ölçüde merkez ve çevresi arasındaki ilişkiler tarafından belirleniyor. Tabi ki burada devletten hiç söz etmedim. Oysa devlet de çok önemli bir faktör. Ama söz etmedim belki sorularınız gelirse geliştirebiliriz diye. Ama burada altını çizmek istediğim merkezle çevre firmalar arasındaki ilişkiler özellikle 1980'lerden sonra uygulanan liberal politikalar ile çevre firmalarının lehine sonuçlar vermiş ve çevre güçlenmiştir. Bu güçlenme çevreyi bir noktadan sonra mevcut merkez firmalar ile çatışmaya dönük hale getirmiştir. Bunun en önemli sebebi ise büyük ölçüde merkez firmaların örgütlenme tarzlarında banka sahipliğinin olduğunu söyledim. Nitekim 2001 krizi aslında bir bankacılık kriziydi ve Türkiye'deki modelin yani bankası olan firma grubu modelinin bir anlamda yürümeyeceğini-yürümemesi gerektiğine işaret eden bir kriz oldu. 2001 krizinden sonra birçok grup bankası battı ve bunlar hâlâ temizlenmeye çalışılıyor. Bu olaya rağmen hâlâ şu anda bile kendi bankası olan grupların varlığını biliyoruz. Bu olayın arkasından ise bu kredi kaçığını yani sahip oldukları bankalardaki mevduatları düşük faizle kendi firmalarına plase etmeyi kısıtlayan yeni BDDK düzenlemeleri vs düzenlemeleri geldi. Bir anlamda bu modelin dışında bir arayışa doğru yönelinmiş oldu. Fakat ben bugün itibarıyla baktığımızda kavganın hala bu çerçevede oluştuğunu tabi kavganın derken

ilişkileri kastediyorum ama ekonominin de bundan genel olarak çok etkilendiğini düşünüyorum. Bir örnek vereyim size 2008'in Eylül ayında Mortgage krizi bizi de vurdu biliyorsunuz. Piyasalar buna hemen reaksiyon verdiler, talep kısıldı vs. ve fakat hiçbir bankamız batmadı. Hiçbir büyük şirketimiz de batmadı. Kimi gözlemciler dediler ki bizim çok sağlam denetlenen bankacılık sektörümüz var bu nedenle hiç bir büyük banka ya da şirket batmadı. Ama sayın katılımcılar batanlar var ve fakat bunların sesleri duyulmadı. Hatırlayacak olursanız 2009'un ilk çeyreğinde ekonomi 13,6 daraldı. Ve bu rakam o sırada rekor bir rakamdı. Yani krizin çıktığı merkez ülke olan Amerika Birleşik Devletleri %8 civarında daralma yaşarken biz 13,6 daraldık. Teğet geçti geçmedi ayrı bir mesele ama söylemek istediğim şey şudur ki bankacılık sektörümüz hâlâ bence merkezi temsil eden önemli kurumlardır diye düşünüyorum. Bunların krize ilişkin tavırları aslında KOBİ'ler aleyhine davranmaları ile sonuçlandı. Yani bunu açık ve net söyleyelim. Bu rakamları BDDK'dan da bulabilirsiniz. Yani o süreçte büyük bankalar kredi çağırdılar, kredi vermediler, inanılmaz bir fren yaptılar. Hatta hükümet kredi garanti fonunu devreye sokarak bu kredi ihtiyacını bir şekilde karşılamaya yönelik adımlar atmak ihtiyacı hissetti. Tartışma bitmiş değil. Sonuç olarak Ali Babacan'ın bankacılık sektörüyle ilgili söyledikleri, İş Bankası'nın Genel Müdürü ve Bankalar Birliği Başkanı Özince'nin karşı argümanları vs. bütün bunlar merkez ve çevre firmalar arasındaki ilişkilerin, itişmelerin devam ettiğini gösteren olaylar diye düşünüyorum. Tabi bunun sona ermesini beklemek anlamlı bir şey değil. Ama, özetle söylemek istersek bugünkü Türk ekonomisindeki dinamizm böyle rastlantı bir dinamizm değil bu süreçlerin yarattığı bir dinamizmdir. Yani çevrenin elinin kolunun daha rahatlaması ile çevre firmaların ekonomik alanlarını genişleterek daha fazla istihdam yaratarak daha fazla katma değer yaratarak oluşturdukları, merkez firmaların ötesinde oluşturdukları bir dinamizmleri var. Bu dinamizmin aslında "Türk ekonomisi çok yüksek büyüme hızları yakalıyor" denmesinin arka planındaki dinamizm olduğunu düşünüyorum. Tabi ben bunları anlatırken aklınıza geldi mi bilmiyorum ama bütün bunlar aslında Türkiye'deki siyasetin de büyük ölçüde benzer bir biçimde hareket ettiğini söylüyor, Ama yine başta söylediğim gibi bu bir senaryo bunun doğru olması şart değil. Ama ben böyle bir perspektiften baktığımız zaman Türk ekonomisinde rekabet uygulamalarına dahi farklı bir gözle bakmanın gerektiğini düşünüyorum. Yani bu, zaman zaman sizlerle de paylaşmışımdır çeşitli platformlarda. Mesela ilgili ürün pazarının tanımından tutun ki çok önemli bir farklılık yarattığı kanaatindeyim bu düalistik yapının, teşvik politikalarından koruma politikalarına kadar birçok sanayi politikasının aslında bu perspektif içinde değerlendirilmesinin daha anlamlı olduğunu düşünüyorum. Yani o bakımdan, bir kuralı ifade etmek tabi ki kendi başına çok önemli bir şeydir. Kurallar hayatımızda çok önemlidir ama kurallar sonuç olarak ele avuca sığmayan bir hayatın üzerinde gerçekleşiyor. Ve zaman

zaman o hayata değmiyor zaman zaman da o hayatı çok fazla sınırlıyor. Dolayısıyla da bir başka seferde mesela sanayi politikalarını, teknoloji politikalarını konuşmamız gerekir ve bu konuşmaları yaparken Türk ekonomisinin merkez-çevre hattının bu ayrımlaşmasının bütün dünyadaki ekonomilerde de görülen aslında bize özgü olarak demin söylediğim farklılıkları taşıyan bu farklı yapılaşmanın dikkate alınarak yapılması gerektiğini düşünüyorum. Eğer gerçekten Türk ekonomisini iyi yönetmek istiyorsak Türkiye'yi iyi anlamak istiyorsak.